

նուած եւ գարձեալ նորոգուած է: Այժմեան շինութիւնը ժե. դարէն է (1440): Վրաց աւանդութեան համեմատ, տաճարը շինուած է ճիշտ այն տեղի վրայ, ուր թաղուած է եղբի քրիստոսի պատմութեանը: Մցխէթի Հրեաներէն մէկն իր քրոջ՝ Սիգնիիային ընծայ է բերբեր Նրուսալէմէն այս վերարկուն: Բայց Սիգնիիա զայն իր ձեռքն առնելուն պէս իսկոյն վար է ինկեր մեներ է, եւ ապա գետինը պատառուելով պատմութեանին հետ թաղուեր է հողի մէջ: Պատմութեանին գտնուած տեղն այնուհետեւ մեծ եղեւնի ծագ է բուսեր, ուսկից բուժիչ մեռոն կը հոսէ եղբի: Տաճարը շինելու ժամանակ այս ծառը ստիպուեր են կարել եւ անոր փոխարէն քառանկիւնի քարաշէն սին են կառուցեր, որ մինչեւ հիմայ կանգուն կը մնայ եկեղեցւոյն մէջ եւ ամբողջապէս ծածկուած է հին նկարներով եւ բարեպաշտական ընծաներով, ինչպէս՝ վարչամաներ, պատկերներ եւ այլն: Այժմ այն տեղէն այլ եւս մեռոն չի հոսեր, ինչպէս եւ պատմութեան ալ անշուշտ հեռացած կը լինի. (պարսիկներն են իր թէ վերացեր): Եկեղեցւոյն մէջ բազմաթիւ հին վրական յիշատակներ կան, որոնց մէջ արժանի են յիշուելու՝ շատ հին, 12 առաքելոց՝ չարաբարաքի, պատկեր մը կիպարիս փայտի վրայ քանդակուած: Սրբոց նուիրական մասաւորի բաւաբաժնոյ մը 88 կարդէ թողկացած, որոնց մէջ՝ մեր ուղեցոյց վրացի սարկաւազը ցոյց տուաւ մեզ 2 մաս, որոնք՝ ըստ աւանդութեան փրկչին արեան մի կաթիլն եւ գլխի մի մազն են եղեր: Նորանի առջեւի սիւնի տակ շինուած է կաթողիկոսական գահընքն եւ քիչ անելի վար թագաւորին նստելու տեղն, երկուքն ալ քարէ եւ բաւական պարզ ու անձաշակ: Եկեղեցւոյ մի անկիւնը փոքր դամբան մը կայ, որու մէջ կամ տակը կը պահուի եղբի եղիւ մարգարէի ոչնարի մարթէ վերարկուին մէկ կտորը: Մի ուրիշ անկիւնը՝ քարէ աւազան մը կայ, ուր վրաստանի քարոզիչ Սրբուհի Ննեմ կամ Նուեն մկրտեր է Վրաց առաջին քրիստոնեայ թագաւոր Միլիանը: Եկեղեցւոյ մէջ են թաղուած Վրաստանի Բագրատունեաց ցեղի թագաւորներն, որոնց սեւը վերջանալէն տեղը թաղուելու կարգն եկեր է իրենց մեռածոր ազգական Նուր-Մուսա-Մուսա-Մուսա իշխաններու: Այս արքայական գերեզմանոցի մէջն է նաեւ Վախութեան գուրգաւորանի աննշան դամբանը: Երկու արքայական գերեզմանի վրայ միոյն պատշաճաւոր տապանաքար եւ արձանագրութիւն կայ, որ դրուած է Ռուսաց կայսր Ալեքսանդր Ա.ի

հրամանով: Այդ գերեզմանները Վրաց վերջին թագաւորներու՝ Հերակլ Բ.ի († 1798) եւ Գէորգի Ժ.ի († 1800) են: Այս թագաւորներն էին, որ իրենց հորինական ժառանգութիւնը՝ Վրաստանն, այլեւս չկարողանալով կառավարել Պարսից անընդհատ յարձակումներու դէմ, իրենց արքայական իշխանութիւնն եւ իրաւունքը յանձնեցին Ալեքսանդր Ա. կայսրի: Ուշագրութեան արժանի է նաեւ Ժ. Բ. Առաջինը պատկերն, որ քանդակաձեւ նկարուած է պատի վրայ եւ 12 ծառագայթներով հղմահարի (eventail) ձեւ ունի:

Մցխէթի այս մայր եկեղեցին մեծ յարգանք կը վայելէ ամբողջ Վրաստանի մէջ եւ ամեն տարի Հոգեմբարի 1ին, եկեղեցւոյ տանի օրն, ուխտաւորներու ահագին բազմութիւն մը կը թափուի ամեն կողմէն, որոնք Հոգւ. 1 լուսնալու ամբողջ գիշերը հսկումով, եւ աղօթքով կ'անցընեն: Այն ժամանակ կարելի է տեսնել Վրաց բազմաթիւ ցեղերու բոլոր ներկայացուցիչներն իրենց ազգային գոյնգոյն տարագոյն զարդարուած: Այս մեծ սննդամթերման հաւասարապէս կը մասնակցին նաեւ զրացի ցեղերը՝ հայ, օս եւ այլն: Մցխէթի մէջ Հայերն ալ ունին փոքր եկեղեցի մը՝ Կուր Գետի փափն վրայ, որ նոր է համեմատաբար եւ նշանաւոր ոչինչ ունի: Ուրիշ հին եկեղեցի մը կայ Մցխէթի գիմնացը, սարին բուն գահաթիւն վրայ, ուր ըստ աւանդութեան, առաջին անգամ տնկեր է Սրբ. Նուեն քրիստոնեական խաչը: Այս եկեղեցւոյ շինութիւնը կը վերագրուի Ե. դարու:

Գիւղին գիմնացը՝ Կուրի միւս եզերքի վրայ կը բարձրանայ Լեռնաշղթայ մը՝ քարէն անունով: Աւանդութեան համեմատ՝ այնտեղ է թաղուած առաջնապետական քարթլոսը կամ Կարտլոս, Վրաց նախահայրն, որու անունով ալ իրենք քարթլոս կը կոչուին: Սա ճիշդ այն է Վրաց համար, ինչ որ Հայկը մեզ համար:

Ով որ ազգամիջական ճանապարհով վաղիկակահասէն Մցխէթ կու գայ, կրնայ այստեղ հրաժեշտ տալ իր կառքին եւ Տիֆլիս մտնել երկաթուղով, որու կայարանն ալ հեռու չէ գիւղէն: Միայն թէ հարկ կը լինի 2—3 ժամ սպասել, մինչեւ որ շոգեկառքն, որ առաւօտ ելած է Բաթումէն, Մցխէթ հասնի: Սակայն շատ քիչերը կ'ընտրեն այս միջոցը:

Մցխէթէն մինչեւ Տիֆլիս դեռ եւս 21 քիլոմետր կայ: Այս ճանապարհն անով է նշանաւոր, որ այստեղ հնագիտական մեծ արժէք ունեցող գիւտեր եղած են: 1871ի պեղումներ

